

PREMIJOS

PIRMASIS PSICHOLOGAS – NOBELIO PREMIJOS LAUREATAS

Jonas Pacevičius

Socialinių mokslų daktaras, docentas
 Šiaulių universitetas
 Socialinių mokslų fakultetas
 Architektų g. 1, LT-5400 Šiauliai
 Tel. (8 41) 51 18 59
 El. paštas: pacevicius@smf.su.lt

Psichologijos mokslas išgyvena ypatingą savo raidos ir pripažinimo etapą: 2002 metais pirmą kartą psichologui įteikta Nobelio premija. Ji paskirta Prinštone (JAV) universiteto profesoriui Danieliui Kanemanui (Daniel Kahneman), kaip teigia Karališkoji Švedijos mokslų akademija, „už revoliucinį psichologinių tyrimų panaudojimą ekonomikos moksle, konkrečiai už psichologinių aspektų, darant sprendimus neapibrėžtumo sąlygomis, tyrimą“. Oficiali formuluotė: „Už ekonomikos mokslo praturtinimą žmogaus psichologijos tyrimų rezultatais“.

Taigi psichologui įteikta Nobelio ekonomikos premija. Psichologijos, kaip žinoma, kaip ir daugelio kitų socialinių mokslų (filosofijos, sociologijos, istorijos) premijos nėra, o ekonomikos premija, beje, yra įsteigta ne paties A. Nobelio valia, o Švedijos nacionalinio banko iniciatyva 1968 metais, pagerbiant patį premijos įsteigėją.

Premija (1,1 mln. dol.) padalyta dviem asmenims: antra jos pusė paskirta ekonomistui Vernonui Smitui (Vernon L. Smith), Džordžo Meisono universiteto (JAV) profesoriui „už laboratorinių eksperimentų, kaip priemonių, skirtų empirinei ekonomikos analizei ir ypač alternatyviems rinkos mechanizmams tirti, panaudojimą“. Abu mokslininkai ekonominius tyrimus darė taikydami psichologinius metodus bei laboratorinius tyrimus ir pasiekė išties puikių rezultatų.

Iš praities psichologų, manoma, labiausiai Nobelio premijos buvo vertas Z. Froidas, kuriam šis apdovanojimas galėjo būti skirtas už jau parašytas knygas, t. y. literatūros premija. Jei kalbėtume visiškai tiksliai – D. Kanemanas tapo antruoju psichologijos profesoriumi, apdovanotu šia premija: pirmasis buvo Herbertas Simonas (Herbert Simon) – psichologijos ir informatikos mokslų profesorius, gavęs No-

belio ekonomikos premiją 1978 metais, tačiau jis buvo ne psichologijos, o politinių mokslų daktaras. Taigi D. Kanemanas yra pirmasis „grynas“ psichologas, gavęs šį aukščiausią apdovanojimą.

D. Kanemanas, šiuo metu turintis dvigubą – Izraelio ir JAV – pilietybę, gimė 1934 metais Tel Avive. Psichologijos ir matematikos bacheloro laipsnį įgijo Jeruzalės žydų universitete, kuriame ir 1961–1978 metais pats dėstė. Nuo 1978 iki 1986 metų dirbo Kolumbijos (JAV) universitete. 1986–1994 metais profesoriavo Berklio universitete, kuriame gavo daktaro laipsnį. Šiuo metu dirba Prinstono universitete.

Reikšmingiausių D. Kanemano darbų objektas – žmogaus sugebėjimas įvertinti situaciją ir daryti sprendimus neapibrėžtomis ir rizikingomis sąlygomis. Jam pavyko įrodyti, jog tokie sprendimai toli gražu ne visada patvirtina tradicinės ekonomikos postulatus, skelbiančius, kad žmonės ekonominius sprendimus daro remdamiesi racionalumo principais. Iš tikrųjų, D. Kanemano teigimu, žmonės, vertindami galimų alternatyvų tikimybę, veikia iracionaliai, kadangi daro sprendimus remdamiesi ribotu informacijos, kuri, be kita ko, dar ir ne visada patikima, kiekiu. Didžiąją gyvenimo dalį D. Kanemanas paskyrė masių sąmonei tirti. Jis pasiūlė, o vėliau tyrimais pagrindė teoriją, pagal kurią būdas, kuriuo informacija pateikiama masinei sąmonei, visada svarbiau už pačią informaciją. Siekdamas įrodyti šią tezę, D. Kanemanas atliko eksperimentą. Dviem kontrolinėms grupėms buvo pasiūlyta padaryti sprendimą už įsivaizduojamos šalies sveikatos ministrai. Grupėi buvo pranešta, kad netrukus šalyje kils epidemija ir yra du jos sustabdymo variantai: pagal pirmąjį variantą 70 proc. susirgusiųjų liks gyvi, bet 30 proc. tikrai mirs; pagal antrąjį – yra tikimybė, kad bus išgelbėta 100 proc. gyvybių, bet yra tikimybė,

kad 40 proc. susirgusiųjų mirs. Pirmoji grupė pasirinko pirmąjį variantą. Antrajai grupėi buvo duota tokia pati užduotis, bet buvo pateikti du kiti įvykių klostymosi variantai: pirmuoju atveju žus 300 žmonių iš kiekvieno tūkstančio, antruoju – galimas dalykas visi liks gyvi, bet yra ir tam tikra tikimybė, kad mirs 40 proc. susirgusiųjų. Ir antroji grupė pasirinko antrąjį variantą... D. Kanemano darbų praktinės išvados ne kartą talkino JAV ekonomistams prognozuojant ir valdant įvairių ekonominių grupių elgesį krizinėse situacijose. Nors kai kurie autoriai teigia, kad gerai pagalvojus, savo praktikoje D. Kanemano teorija jau kažin kada naudojosi bolševikai ir nacistai.

D. Kanemanas prisipažino, kad jam niekada neteko studijuoti ekonomikos mokslų, tačiau, kaip teigia vienas jo kolegų iš Prinstono universiteto – A. Kriugeris, D. Kanemano darbai yra būtent tai, kurlink šiandien juda ekonomikos teorija.

Štai keletas D. Kanemano darbų, liudijančių jo mokslinių interesų platumą ir specifiką:

- Žmogaus atminties parametrai (1966);
- Subjektyvi tikimybė: reprezentatyvumo įvertinimai (1972);
- Dėmesys ir pastangos (1973);
- Prognozavimo psichologija (1973);
- Sprendimų priėmimas neapibrėžtumo sąlygomis (1974);
- Intuityvus prognozavimas: korekcijos klaidos ir procedūros (1979);
- Perspektyvų teorija: rizikos sąlygomis priimamų sprendimų analizė (1979);
- Sprendimų priėmimas ir pasirinkimo psichologija (1981);
- Statistinė intuicija (1982);
- Eksperimentinė ekonomika: psichologinės

perspektyvos (1987);

- Hedoninės psichologijos pagrindai (1999).

Internetiniai šaltiniai:

www.psichology.about.com/library/bl/blbio_kahneman.htm

www.jn.com.ua/jews/kahneman_1010_html

www.lists.cgu.edu/cgi-bin/wgate/CPE_STU/archives/cpe_stu.archives

www.il4u.il/archive/mabat/2003-8/8.htm

www.smala.net/infofeet

www.psychor.ru

www.riskland.ru/lib/kahneman.shtml